

Dékány Szilveszter – Kocsev Bence

Trónkérdések Tokióban

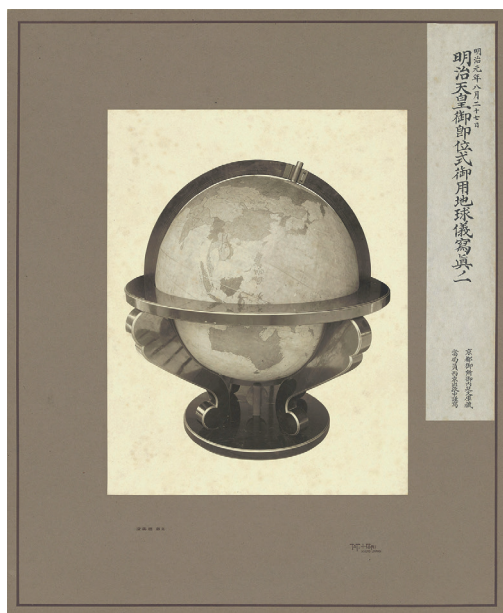
Kutatás a japán császári levéltárban

A Japánhoz tartozó, 6852 szigetből álló japán szigetvilág már a paleolitikum óta lakott terület. Az ősközösségek katonai és vallási vezetői az egyes területeken kiskirályokként uralkodtak, mielőtt a 7. században felemelkedett az első japán császár. A sógunátus évszázadai alatt – a 12. századtól egészen a 19. századig – az országot irányító feudális hadurak mindvégig a császár nevében voltak hatalmon. 1867-ben, a Meidzsi-restaurációval megszűnt a sógunok uralma, és a következő évben létrejött az a birodalom, amelynek a II. világháborúban elszenvedett vereség vetett véget. Japán 1947 óta alkotmányos monarchia, uralkodója, a *tennó*, ma a világ egyetlen császára. Ebben a császári rendszerben az uralkodó az állam és a nép egységének szimbóluma, akinek közigazgatási jogkörei erősen korlátozottak. A japán császári családhoz köthető dokumentumokat, írásos és képi emlékeket egy külön intézmény őrzi, ahol 2024 szeptemberében rövid kutatásra nyílt lehetőségünk.

A császári családot érintő állami ügyekkel a 8. századtól kezdve a japán kormányzat egyik szerve, az *Imperial Household Agency (IHA)* (宮内庁, Kunai-chō) – korábbi nevén *Imperial Household Ministry* – foglalkozik. A magyar közigazgatástörténetből ehhez az intézményhez legközelebb talán a Királyi Személye Körüli Minisztérium áll, ám az IHA-nak a királyi család összes tagját érintő ügy a hatáskörébe tartozik, vagyis tulajdonképpen a Királyi Család Körüli Hivatalként értelmezhetjük. Míg az 1949-ben, a bevonuló amerikai erők által megszüntetett *Imperial Household Ministry* teljes jogú kormány szervként működött, a jogutódjaként létrejött IHA a kormányzattól független szervezet: feladat- és hatáskörébe tartoznak többek között a császári háztartás napi tevékenységei – mint például állami látogatások, rendezvények lebonyolítása – és a hagyományos japán kultúra megőrzésének elősegítése. Komoly ingatlanportfólióval rendelkezik, hiszen az intézmény felel a Japán-szerte található császári rezidenciák fenntartásáért. Az IHA gondoskodik továbbá a császári család egészségéről, biztonságáról és utazási rendjéről. A Kamarai Tanács, élén a Nagykamarással, irányítja a Császár és a Császárné mindennapi életét, őrzi a királyi pecsétet és Japán állami pecsétjét. Létező funkció a trónörökös háztartási tanácsának nagymestere is, aki a trónörökös és családja időbeosztásának és a háztartás fenntartásának irányításában segít. Az IHA egyik részlege a kutatóutunk szempontjából leginkább érdekes Gyűjteményi és Mauzóleumi Osztály (書陵部, Shoryō-bu). Ez a részleg létrejöttékor átvette egyebek mellett a korábbi minisztériumi könyvtári osztály feladatait is, és magában foglalja a Császári Ház Könyvtára és a Császári Ház Levéltára gyűjteményét.

1. Meidzsi császár (1872)

2. Meidzsi császár koronázási ceremóniáján készült fénykép a császári glóbuszról (1867)

Az IHA Gyűjteményi és Mauzóleumi Osztálya a császári házzal kapcsolatos könyvek, dokumentumok és anyagok kezeléséért és rendezéséért, valamint a mauzóleumok és síremlékek gondozásáért felelős. A főosztályt főigazgató vezeti, és a következő részlegekből áll: Levéltári részleg, Könyvtári és szerkesztőségi részleg, a Császári mauzóleumok és sírok részlege (illetve ez utóbbinak az öt regionális irodája: Tama, Momoyama, Tsukinowa, Unebi és Furuichi). A Szerkesztőségi részleg állítja össze az egymást követő császárok és a császári családok történetét, tevékenységét bemutató szövegeket az utókor számára, vezeti a családtörténeti nyilvántartást, valamint kezeli és archiválja a császári rendszer történeti jellegű könyvanyagait és egyéb dokumentumokat. A Császári mauzóleumok és sírok részlege a kegyeleti helyek fenntartásával, a sírokból feltárt régészeti tárgyak vizsgálatával és tanulmányozásával kapcsolatos ügyekért felel.

A Levéltári részleg gondozza a császári családi nyilvántartásait, felügyeli a császári családban generációról generációra szálló dokumentumok és feljegyzések archiválását, restaurálását, levéltári állományba vételét és a reprográfiai tevékenységet, az IHA-hoz tartozó iratanyagok rendezését és állományvédelmét, valamint intézi a Nemzeti Országgyűlési Könyvtárnak az IHA-ban és a Shōsōin Kincstárban található fiókkönyvtárával kapcsolatos ügyeket. A levéltár gyűjtőterülete a Meidzsi-korszak kezdete (1868) óta keletkezett, a császári házhoz kapcsolódó, történeti értékkel bíró köziratok és gyűjtemények. A császári család tagjai által közvetlenül keletkeztetett anyagokon túl az udvar nemes családjainak, egyes feudális uraknak a történeti anyagai is megtalálhatók itt, csakúgy,

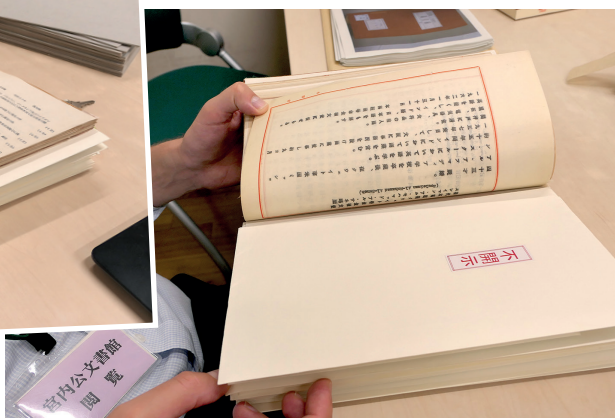

3. Polgári és katonai tisztviselők az Arisugawa-palota előtt (1890)

mint japán, kínai és nyugati tudósok, valamint a japán kultúra és történelem formálásában jelentős szerepet játszó személyek irathagyatéka. A Császári Ház Könyvtára is ehhez a részleghez tartozik, amely történeti jellegű, túlnyomórészt a császári családtól és az udvar tagjaitól származó gyűjteményekből álló könyvtári állományt őriz.

Összességében tehát a gyűjteményi osztály lekezezi a múzeumi, könyvtári és levéltári hármass felosztást, és tematikusan kezeli az egyes területekhez tartozó különböző jellegű állományokat. 680 000 tételével az ókortól napjainkig átfogja a császári családhoz kapcsolódó anyagokat. A levéltári fond- és állagjegyzék ugyan nem érhető el online, de a kutatóteremben személyesen megtekinthető segédletek adnak némi támpontot a rendszer felépítéséről. Ezekből kiderül, hogy a magyar levéltári rendszerhez hasonlóan a struktúra felépítése alapvetően az iratképzők rendjében történik, ugyanakkor a számos zárt vagy kutatási korlátozás alá eső anyag miatt nem lehet teljes képet alkotni. Négyféle korlátozás létezik: teljes felhasználás, részleges felhasználás, nem elérhető és felülvizsgálat szükséges. A felülvizsgálatot igénylő anyagok esetében felhasználás iránti kérelmet kell benyújtani. A legfelső egység a császár személyéhez van kötve, például *Meidzsi-császár iratai*, ezen belül bontva a különböző hivatalok, korábban minisztériumok, kormányzervek stb. iratai. A kisebb irategységek esetenként saját jegyzékkel rendelkeznek, ami abból is adódik, hogy több különböző helyről, különböző felépítésű gyűjteményekből származik az anyag, de az eredetet mindenhol fel is tüntetik. Az egyes egységek a levéltári jelzetnek megfeleltethető azonosítószámmal rendelkeznek, a kikérés, másolatkérés, hivatkozás is ezek alapján történik. Abba most nem is érdemes

4–7. Kutatás a császári
levéltárban (2024)

belemenni, hogy a japán nyelv sajátosságai, a különböző írásrendszerek, a hiragana és a katagana szótagírás, valamint a kandzsi szóírás és továbbiak egységes leíró rendszerbe hozása milyen kérdéseket vet föl. A különböző írásmódokat esetenként feltüntetik az iratanyag leírásánál, általában az egységesen elfogadott és leginkább használt írásmódra átírva. Számos anyag esetében az iratokon belül tartalomjegyzék is elérhető, hiszen nem ritka az olyan összefűzött vagy egy témában keletkezett irategyüttes, amely összesen 80-100 oldal is lehet.

Figyelemreméltó a gyűjtemény levéltári segédletet, könyvtári és múzeumi katalógust is tartalmazó digitális archívuma,¹ amely 2017 óta érhető el online. A kutatást ugyan nem feltétlenül könnyíti meg, hogy a felület kizárólag japán nyelven érhető el, de ezen az adottságon túllendülve a kutató kiváló adatbázist talál. A könyvtári, a levéltári és a mauzóleumi rész külön-külön és egyszerre is kereshető, bőséges adatállománnyal rendelkezik – csak a könyvtári állomány több mint 70 000 tételt tartalmaz, nagyrészt megtekinthető formában. A tartalomban elmélyedve megtaláljuk a császári család portréit, kalligráfiai és festészeti műalkotásokat, a család tagjainak vagy udvari nemeseknek a naplóit és leveleit, irodalmi műveket, a jogalkotással kapcsolatos dokumentumokat, valamint a korábbi dinasztiák nyomtatott könyveit és kéziratait. Mindezeket alaposan metaadatolva, a megjelenítésnél nagyon jó minőségben, zoomolhatóan és a képfájlok esetében szabadon letölthető formátumban. Az online katalógus nem tartalmazza a teljes gyűjteményi anyagot, de nagyon hasznos felület lehet a szigetország kulturális öröksége iránt érdeklődők, japanológusok és tudományos kutatók számára.

Az IHA székhelye a tokiói császári palota parkos területén található, a Császári Ház Levéltárának szomszédságában, szemközt a Japán Nemzeti Levéltár főépületével. Miután az IHA-t az utóbbi időben számos bírálat érte, amiért elszigeteli a császári család tagjait a japán közvéleménytől, és mert mereven ragaszkodik a szigorúan megőrzött szokásokhoz, érthető, hogy – külföldi kutatóként – némi aggodalommal léptünk be a bürokrácia útvesztőjébe. A levéltári munka során további kihívást jelentett, hogy a munkatársak – az országos tendenciának megfelelően – csak nagyon alacsony arányban beszélnek angolul, így igencsak hálásak voltunk a korábról ismert japán segítőknek a tolmácsolásért és a helyi viszonyokban való eligazításért.

8. Habsburg Ottó és Regina a párizsi repülőtéren, a Japánba tartó gép előtt (1966)

¹ Web: <https://shoryobu.kunaicho.go.jp/Kobunsho> (A megtekintés ideje: 2024. október 13.)

9. Habsburg Ottó látogatása a Daitokudzsi templomnál Kiotóban (1966)

Az iratokat nagyjából három héttel az érkezésünk előtt kikértük, előzetesen leadtuk a kutatók nevét, és lefoglaltuk a kutatótermi helyeket. A császári palotához érkezve így is csak alapos regisztrációs eljárást követően, fegyveres őrség kíséretében léphettünk be az épületbe, ahol azonban a lepakolás és a kutatótermi papucskok átvétele után már hozzá is férhettünk az előkészített iratokhoz.

A Habsburg Ottó és a japán császári család szoros kapcsolatait feltárni szándékozó kutatásunkat számos új ismerettel sikerült gazdagítani. A levéltárban hozzáférhető anyagok közül már korábban azonosítottunk néhány, Habsburg Ottóhoz kapcsolódó dokumentumot, amelyek nem csupán érdekes politikatörténeti adalékokkal szolgálnak, de bepillantást engednek az egykori trónörökös sokrétű és globális kapcsolatrendszerébe is. A megtekintett iratok elsősorban a főhercegnek a császári udvarban tett látogatásait dokumentálják. Ezekből világosan kiderül, hogy már az első találkozók sem csupán protokolláris jellegű udvariassági vizitek voltak, hanem jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a – II. világháború után alapjaiban megváltozott környezetben – helyét kereső, külpolitikai tekintetben egyre agilisabb császár átfogó képet kapjon a nemzetközi viszonyokról.

Az első császári audienciára 1962-ben, a hidegháború egy rendkívül turbulens pillanatában került sor. A nemzetközi helyzetet és a régiós viszonyokat kiválóan ismerő Habsburg Ottóval, valamint az őt néhány nappal később követő – az egykori trónörökösrel szoros szakmai és baráti kapcsolatot ápoló, az amerikai politikai és gazdasági vezető körökben otthonosan mozgó és azokat nagyban formáló – David Rockefellerrel való találkozás minden bizonnyal fontos szerepet játszott abban, hogy a veszélyesen mozgalmas hidegháborús helyzetben a császár mind pontosabban ismerhesse ki magát.

平成十一年十月十七日 京都・岡崎・つる家

10. Habsburg Ottó és Regina látogatása Kiotóban az Okazaki Tsuruya étteremben (1999)

A megbeszélés eredményes lehetett, hiszen az évek során a főherceg egyre fontosabb referenciává vált a császári udvar számára. Habsburg Ottó később sokat tett azért, hogy a japán uralkodó 1971-es európai látogatása gondosan elő legyen készítve a politikai nyilvánosság különböző fórumain.

Néhány évtizeddel később – jóllehet, már egy egészen más világpolitikai kontextusban – a Hirohitót a császári trónon követő Akihito is sokat profitált Habsburg Ottó külpolitikai helyzetjelentéseiből. Az uralkodóházhoz közel álló források beszámolóiból tudjuk, hogy 1991-es és 1999-es találkoásaik nagy hatással voltak a császári párra, és ismét nyilvánvalóvá tették, hogy ezek a látogatások nem csupán a dinasztikus kapcsolatok ápolását szolgálták, hanem diplomáciai jelentőséggel is bírtak.

A levéltári kutatás mellett ellátogattunk a Tokiói Fotóművészeti Múzeumba is, ahol további magyar vonatkozású anyagot találtunk: az állandó kiállításon André Kertész művei is láthatók, a múzeum katalógusában² pedig több magyar fotóművész – Kertész mellett például Brassai (Halász Gyula) – számos munkáját fedezhettük fel.

A kutatóutunk során megtekintett dokumentumok egyedülálló forrást biztosítanak a globális hidegháború, majd az azt követően kialakult világrend kelet-ázsiai aspektusainak megértéséhez, és betekintést engednek a főherceg komoly munkával felépített globális kapcsolati hálójának egy sajátos szegmensébe is. Különleges anyagot őriz tehát a Császári Ház Levéltára. Rövid kutatásunk során mi is megbizonyosodhattunk arról, hogy az uralkodóházhoz köthető tematikus gyűjtemény mennyi nem várt érdekességgel rendelkezik a kutató számára, nemcsak japán, hanem világpolitikai megközelítésből is.

² Web: <https://collection.topmuseum.jp>